

Ю. Д. Радіонов

доктор економічних наук, начальник відділу адаптації та імплементації міжнародних стандартів
Рахункової палати України, Київ, Україна, radud@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1691-1090>

ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. У статті досліджено стан формування та ефективність виконання Державного бюджету України, зокрема в умовах пандемії COVID-19. З'ясовано, що видатки бюджету перевищують доходи, тому протягом останнього десятиліття бюджет складається зі значним дефіцитом, що призводить до руху за борговою спіраллю. Для виконання бюджету Уряд змушений запозичати додаткові кошти, й залучати їх на прийнятних умовах стає дедалі складніше. Ненадходження передбачених коштів спричиняє несвоєчасне проведення видатків. На підставі аналізу видатків державного бюджету за функціональною класифікацією зроблено ряд важливих висновків. Так, з огляду на воєнні дії на Сході країни, логічно виправданим є збільшення видатків на безпеку й оборону. Проте є сенс переглянути соціальні видатки, оскільки вони є досить великими за розміром, але істотно не поліпшують якість надання населенню соціальних послуг, а навпаки, стримують економічне зростання, перехід країни на інноваційну модель розвитку. Задля підвищення ефективності виконання бюджету, обґрунтованості макропоказників доцільно запровадити середньострокове бюджетне планування. Видатки бюджету повинні бути обґрунтовані і збалансовані для досягнення максимальної ефективності бюджетних програм та мети бюджетної системи України.

Ключові слова: державний бюджет, бюджетні кошти, видатки бюджету, розпорядники бюджетних коштів, функції держави, планування, соціально-економічний розвиток країни.

Табл. 2. Літ. 29.

Yurii Radionov

Dr. Sc. (Economics), Accounting Chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine, radud@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1691-1090>

EXECUTION OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. The article analyzes the state of formation and efficiency of the State Budget of Ukraine. It has been established that budget expenditures exceed revenues and as a result, the budget has been formed over the last decade with a significant deficit, and the existence of a deficit leads to a movement in the «debt spiral». To implement the budget the Government is forced to borrow additional funds and attract them on acceptable terms, which has become increasingly difficult. Failure to receive the funds leads to late spending. The analysis of expenditures of the State Budget of Ukraine according to the functional classification is carried out, which testified to the main priorities of the state in modern conditions. Given Russia's aggression in the east of the country, it is logically justified to increase security and defense spending. However, it is advisable to review social expenditures, which are quite large in size and do not improve the quality of social services, on the contrary, restrain economic growth, the country's transition to an innovative model of development. In order to increase the efficiency of budget execution,

© Радіонов Ю. Д., 2021

the validity of macro indicators, it is advisable to introduce medium-term budget planning. Budget expenditures must be justified and balanced in order to achieve the most effective results of budget programs and the goals of the budget system of Ukraine. The study identified systemic shortcomings in the State Budget of Ukraine, which are repeated from year to year, as well as those that characterize the special year 2020 associated with the pandemic COVID-19. Emphasis is placed on the functioning of the domestic system of public financial control and its importance in reducing the volume of budget violations, the effectiveness of budget execution, promoting better functioning of the financial and budgetary system, ensuring sustainable dynamics of socio-economic development of the country.

Keywords: state budget, budget funds, budget expenditures, budget managers, state functions, planning, socio-economic development of the country.

JEL classification: H50, H57, H60.

Ю. Д. Радионов

доктор экономических наук, начальник отдела адаптации и имплементации международных стандартов Счетной палаты Украины, Киев, Украина

ВЫПОЛНЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19

Аннотация. В статье исследовано состояние формирования и эффективность выполнения Государственного бюджета Украины, в частности в условиях пандемии COVID-19. Выяснено, что расходы бюджета превышают доходы, поэтому в течение последнего десятилетия бюджет составляется со значительным дефицитом, что приводит к движению по долговой спирали. Для выполнения бюджета Правительство вынуждено заимствовать дополнительные средства, и привлекать их на приемлемых условиях становится все сложнее. Непоступление предусмотренных средств является причиной несвоевременного проведения расходов. На основании анализа расходов государственного бюджета по функциональной классификации сделан ряд важных выводов. Так, ввиду военных действий на Востоке страны, логически оправданным является увеличение расходов на безопасность и оборону. Однако есть смысл пересмотреть социальные расходы, поскольку они достаточно большие по размеру, но существенно не улучшают качество предоставления населению социальных услуг, а наоборот, сдерживают экономический рост, переход страны на инновационную модель развития. Для повышения эффективности выполнения бюджета, обоснованности макропоказателей целесообразно ввести среднесрочное бюджетное планирование. Расходы бюджета должны быть обоснованными и сбалансированными для достижения максимальной эффективности бюджетных программ и цели бюджетной системы Украины.

Ключевые слова: государственный бюджет, бюджетные средства, расходы бюджета, распорядители бюджетных средств, функции государства, планирование, социально-экономическое развитие страны.

В умовах економічних перетворень, загроз, пов'язаних із територіальною цілісністю України, пандемії COVID-19, низького рівня соціально-економічного розвитку, політичної нестабільності Державний бюджет України залишається надійним інструментом виконання державою своїх функцій і завдань, основою реалізації соціально-економічної політики, формування базису підвищення темпів зростання економіки, соціальних стандартів, добробуту населення. Саме тому якісне й ефективне виконання дер-

жавного бюджету як централізованого фонду грошових ресурсів є важливим і актуальним для забезпечення соціально-економічної стабільності в країні, формування засад її успішного розвитку тепер та в найближчій перспективі.

Питанням розвитку системи управління державними фінансами в умовах євроінтеграційних процесів та фінансової глобалізації, у т. ч. удосконаленню бюджетного законодавства та бюджетної системи, формуванню бюджетної політики та впровадженню середньострокового бюджетного планування, збільшенню податкових і неподаткових надходжень до бюджету, раціоналізації бюджетних видатків тощо присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема О. Г. Білоруса, Н. І. Богомолової, О. Д. Василика, В. М. Гееця, Т. І. Єфименко, С. С. Гасанова, К. В. Захожай, О. П. Кириленко, В. П. Кудряшова, І. О. Луніної, І. О. Лютого, В. М. Опаріна, К. В. Павлюк, С. І. Савіцької, Л. П. Сідельникової, Н. О. Слободянюк, А. М. Соколовської, А. І. Сухорукова, В. М. Федосова, І. Я. Чугунова [1–20] та ін.

Утім, наразі залишається актуальним питання наповнення бюджету й розподілу видатків, розбудови дієвого механізму виконання Державного бюджету України для кращого здійснення функцій держави, раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів, задоволення зростаючих потреб суспільства. З огляду на це метою статті є аналіз виконання Державного бюджету України у 2020 р., виявлення основних недоліків і проблем, у т. ч. тих, що мають системний, хронічний характер та впливають на формування як доходів, так і видатків бюджету, а також пошук шляхів забезпечення ефективного виконання бюджету й використання обмежених фінансових ресурсів держави.

Згідно із Законом України “Про Державний бюджет України на 2020 рік” від 14.11.2019 № 294-IX, доходи бюджету встановлено в сумі 1 022 051 935 тис. грн, у т. ч. загального фонду – 858 746 187,8 тис. грн, спеціального – 163 305 747,2 тис. грн; видатки – 1 270 677 100,3 тис. грн, у т. ч. загального фонду – 1 138 417 386,1 тис. грн, спеціального – 132 259 714,2 тис. грн [21].

Доходи Державного бюджету України слугують фінансовою основою країни, формують належний обсяг видатків, які, у свою чергу, є відображенням спрямування бюджетних асигнувань на пріоритетні, стратегічні цілі її соціально-економічного розвитку. Від величини й динаміки бюджетних надходжень залежать рівень формування видатків бюджету та здатність держави якісно виконувати покладені на неї функції суспільного розвитку. Обсяги бюджетних видатків за напрямками закріплюються щорічно законами України про Державний бюджет України на відповідний рік, згідно із завданнями державної політики, котра реалізується на певному етапі соціально-економічного розвитку країни.

Для проведення об’єктивного аналізу розглянемо динаміку доходів і видатків Державного бюджету України у 2008–2020 рр. (табл. 1). Як бачимо, впродовж усього охопленого періоду він виконувався з дефіцитом, отже, це явище є хронічним. Дефіцит бюджету оцінюється у відсотках ВВП. Так, у 2020 р. дефіцит бюджету був найбільшим за останніх 10 років та становив

Таблиця 1. Динаміка доходів і видатків Державного бюджету України протягом 2008–2020 рр., млн грн

Рік	Доходи	Видатки	Профіцит (+) / дефіцит (-)
2008	231 686,3	241 454,5	-12 500,7
2009	209 700,3	242 437,2	-35 517,2
2010	240 615,2	303 588,7	-64 265,5
2011	314 616,9	333 459,5	-23 557,6
2012	346 054,0	395 681,5	-53 445,2
2013	339 180,3	403 403,2	-64 707,6
2014	357 084,2	430 217,8	-78 052,8
2015	534 694,8	576 911,4	-45 167,5
2016	616 274,8	684 743,4	-70 130,2
2017	793 265,0	839 243,7	-47 849,6
2018	928 108,3	985 842,0	-59 247,9
2019	998 278,9	1 072 891,5	-78 049,5
2020	1 076 016,7	1 288 016,7	-217 096,1

Складено за: Зведений бюджет України. Мінфін. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>.

понад 217 млрд грн (5,18 % ВВП); подібна ситуація спостерігалась у 2010 р. (5,94 % ВВП); високий показник дефіциту зафіксовано у 2013 р. (4,45 % ВВП) і 2014 р. (4,98 % ВВП). Забігаючи вперед, зауважимо, що Державний бюджет України на 2021 р. теж має значний дефіцит – 5,5 % ВВП.

Існування значного дефіциту бюджету призводить до руху за борговою спіраллю. Для виконання бюджету у 2020 р. Уряд запозичив 640 млрд грн, і залучати кошти на прийнятних умовах стає дедалі складніше. Ненадходження передбачених коштів призводило до несвоєчасного проведення видатків. Окрім того, незастосування обмежувальних норм Бюджетного кодексу України щодо боргу погіршує основні показники боргової безпеки країни. Зокрема, за 2020 р. загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу збільшився на 28 %, до 2,5 трлн грн. На його обслуговування й погашення спрямовано 512 млрд грн, що становить майже третину видатків бюджету. Фактично кожен українець має 61 тис. грн боргу; за його обслуговування та погашення кожний із нас заплатив у 2020 р. 12,3 тис. грн [22].

До речі, у сучасному світі борги є невід'ємною частиною фінансової системи та стратегії економічного й соціального розвитку майже кожної країни. На думку більшості дослідників, рівень внутрішніх і зовнішніх боргів виступає важливим показником фінансової безпеки країни [19, с. 77].

Борг держави зумовлює утворення дефіциту бюджету, оскільки вона не завжди спроможна скоротити витрати відповідно до отриманих доходів. А

бюджетний дефіцит, викликаний скороченням надходжень до бюджету і зростанням витрат, є одним із головних чинників інфляції. Щоб покрити потребу в додаткових фінансах, держава іноді вдається до таких заходів, як збільшення грошової маси – емісії, проте є й інші шляхи, зокрема запозичення на внутрішньому й зовнішньому фінансовому ринках. Запозичення дають можливість уряду покрити дефіцит бюджету, стримувати рівень інфляції, поліпшувати касове виконання бюджету, сприяти стабілізації фінансів у країні тощо. Однак надмірне використання запозичених коштів на покриття поточних витрат у майбутньому може призвести до зростання дефіциту бюджету. Якщо така тенденція зберігатиметься, через декілька років це може стати основою фінансової піраміди. Оскільки накопичення боргів і сплата процентів по них можуть спричинити не розв'язання боргової проблеми, а навпаки, її поглиблення, що загрожуватиме фінансовій стійкості та безпеці країни.

Розміщення зовнішніх запозичень має супроводжуватися політикою обмежень доступу нерезидентів на ринок цінних паперів, адже нерезиденти можуть негативно вплинути на фінансову стійкість країни, передусім через вивіз капіталу за її межі та вчинення спекулятивних дій на первинному і вторинному фондових ринках. Внутрішні запозичення є найвдалішим видом запозичень: вони дають можливість населенню брати активну участь у забезпеченні фінансової стійкості країни та інвестувати отримані кошти (з процентів) у розбудову інфраструктурних об'єктів, наприклад будівництво житла, тим самим стимулюючи економіку та забезпечуючи підвищення добробуту українських громадян.

Слід зазначити, що використання запозичених державою фінансових ресурсів базується на певних принципах, порушення яких впливає на фінансову стійкість країни та її безпеку. Довгострокові запозичення дають більші переваги порівняно з короткостроковими, але їх використання можливе за цілковитої довіри до уряду з боку кредиторів.

Так, Європейська комісія вимагає від країн – членів ЄС дотримання помірного рівня дефіциту бюджету (3 % ВВП) і боргу (60 % ВВП), аби протистояти економічним викликам, оскільки це може призвести до втрати фінансової незалежності країни й вона змушена буде оголосити дефолт. Не так давно це мусили зробити такі країни, як РФ (1998 р.), Аргентина (2001 р.), Греція (2012 і 2015 рр.).

Виконання Державного бюджету України у 2020 р. засвідчило, що 5 % його видатків, або 68 млрд грн, не проведено, й це найбільший показник із 2015 р. Виконання держбюджету здійснювалося на тлі падіння економіки на 4 %, зростання безробіття на 9,5 % та простроченої заборгованості з виплати заробітної плати до 3,1 млрд грн, яка досягла рекордної величини з 2010 р. Щоб змінити ситуацію, парламент 17 разів вносив зміни до Державного бюджету України, у результаті його основні показники змінилися [22].

Аналізуючи стан виконання Державного бюджету України у 2020 р., доходимо висновку, що серед низки проблем, котрі впливають на якість і

ефективність виконання бюджету, поряд із ситуативними, такими як COVID-19, є й перманентні. Це відсутність чітких стратегічних орієнтирів, неякісне планування, неефективне управління та використання бюджетних видатків, а також низький рівень надходжень до державного бюджету для виконання завдань соціально-економічного розвитку країни.

У 2020 р. реальні доходи державного бюджету зменшилися на 1,8 % порівняно з 2019 р. Окремі доходи взагалі не отримано, зокрема 4,4 млрд грн плати за ліцензії у сфері азартних ігор. Як наслідок, на цю суму не профінансовано видатки на модернізацію лікарень і шкіл [22]. На думку окремих науковців, зниження рівня доходів Державного бюджету України є вже хронічним явищем. Наприклад, протягом 2008–2012 рр. це було пов'язано із зовнішнім фактором, тобто світовою фінансовою кризою, котра фактично вплинула на Україну та її економіку в III кв. 2008 р. У цей період скоротився обсяг експорту вітчизняної продукції, впали світові ціни на метал, інші сировинні товари, які експортує наша країна, зменшилися золотовалютні резерви НБУ, посилювався тиск на гривню. Зазначене негативно відобразилося на розвитку житлово-комунального господарства, обороноздатності країни, економічній діяльності, громадському правопорядку.

Запропоновані Урядом антикризові заходи були націлені на виправлення соціально-економічного становища, а рефінансування банків дало можливість зберегти банківську систему від розвалу. Через фактичне згортання світового ринку капіталу у вітчизняних підприємств і фінансових установ виникли серйозні проблеми, пов'язані не лише з реалізацією виробничих планів, а й із рефінансуванням зовнішньої заборгованості. Тому кошти для розрахунків з іноземними кредиторами було акумульовано на внутрішньому ринку, зокрема через призупинення виробництва та реалізації інвестиційних програм, а в окремих випадках – завдяки державній підтримці. Обсяг наданих банківських кредитів почав зменшуватися, спостерігався істотний спад промислового виробництва [13, с. 10].

У 2016 р. основними проблемами формування доходів Державного бюджету України були: зростання інфляції, що передусім відображається на імпортованих товарах, і завдяки цьому скорочується їх ввезення; ухилення від сплати податків не лише тими підприємствами, котрі з різних причин не мають можливості сплачувати податки, а й фінансово здоровими компаніями; зменшення надходжень рентної плати за транспортування; зниження доходів від власності й підприємницької діяльності до державного бюджету внаслідок відсутності коштів, що перераховуються до бюджету НБУ, тощо [17, с. 557].

Проблеми з формуванням дохідної частини державного бюджету лише загострилися за пандемії COVID-19. До того ж обмеження економічної діяльності та численні зовнішні шоки посилили загрози стабільності державних фінансів країни. Зростання податкового боргу негативно вплинуло на виконання доходів державного бюджету в I кв. 2020 р. За даними Державної податкової служби України, податковий борг платників податків перед дер-

жавним бюджетом з початку 2020 р. збільшився на 2,8 млрд грн, або 2,6 %, і на 1 квітня цього року становив 108 млрд грн [23, с. 20].

У нинішніх надзвичайних умовах Україна повинна віднайти тонкий баланс між реагуванням на гострі соціально-економічні виклики та забезпеченням боргової стійкості. Для досягнення цього балансу потрібно підвищити якість державного регулювання, дієвість правових інституцій, а також ефективність державних видатків і використання всіх резервів для підтримки дохідної частини бюджету [17, с. 191].

Система видатків бюджету являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, які є результатом розподілу бюджетних коштів, характеризують соціально-економічні відносини та забезпечують реалізацію державних функцій і завдань. Видатки бюджету мають бути обґрунтованими й збалансованими для досягнення максимальної ефективності бюджетних програм та мети бюджетної системи України.

Згідно зі ст. 95 Конституції України, держава прагне до збалансованості бюджету України, а бюджетна система будується на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [24].

Дефіцит Державного бюджету України 2020 р., який зріс у 2,7 раза порівняно з 2019 р., пов'язують, зокрема, з пандемією коронавірусу. Відповідно до змін, внесених до держбюджету, 13 квітня 2020 р. створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 (далі – Фонд COVID-19), який із подальшими коригуваннями налічував 80,9 млрд грн (72 млрд грн – загальний фонд і 8,9 млрд грн – спеціальний фонд держбюджету).

Серед найбільших одержувачів коштів Фонду COVID-19: Державне агентство автомобільних доріг України – 26,2 млрд грн (фактично використано 25,7 млрд грн, або 98,3 %); Міністерство охорони здоров'я України – 21,8 млрд грн (фактично використано за загальним фондом 17,8 млрд із 20,4 млрд грн, або 86,8 %, за спецфондом надано 1,4 млрд грн, але не використано); Міністерство соціальної політики України – 11,8 млрд грн (фактично використано за загальним фондом 4 млрд із 6,8 млрд грн, або 59,8 %); Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – 10,7 млрд грн (фактично використано 8,8 млрд грн, або 82,1 %) [25]. Протягом 2020 р. Кабінет Міністрів України ухвалив 41 рішення про надання й перерозподіл коштів із Фонду COVID-19 на суму 78,4 млрд грн. Загалом не використано 11,9 млрд грн виділених коштів, або 15,2 % плану [26].

Варто зазначити, що впродовж 2020 р. Уряд ухвалив 76 рішень про зміни видатків за кожною четвертою бюджетною програмою, а за окремими програмами – кілька разів. І все для того, щоб “освоїти” кошти, що не були ефективно використані за рік. Декілька рішень згодом узагалі були скасовані [22].

Зміни рішень Уряду щодо виконання Державного бюджету України повторюються щорічно, що вказує на серйозні, системні недоліки бюджетного планування, неналежну обґрунтованість макропоказників та ін. Цей чин-

ник, безумовно, негативно впливає на якість виконання бюджету, ефективність використання бюджетних видатків, досягнення вагомих результатів соціально-економічного розвитку країни. Водночас зростання бюджетних витрат швидшими темпами, ніж доходи бюджету, призводить до нарощування структурного (нециклічного) бюджетного дефіциту. Такий стан є наслідком дискреційної фіскальної політики, яка проводиться Урядом не за правилами, а на власний розсуд, що підвищує ризики фінансової стійкості країни, особливо у складних соціально-економічних ситуаціях. Щоб не допустити подібного, необхідно не розпорошувати бюджетні кошти, а зосереджувати обмежені фінансові ресурси на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни.

Для кращого розуміння сутності використання бюджетних коштів доцільно розглянути його в розрізі функціональної класифікації (табл. 2), щоб встановити пріоритети Уряду та найвагоміші статті витрат у 2020 р. Отже, загалом у 2020 р. усі видатки зросли порівняно з 2019 р. на 16,7 %, або на 215 125,2 млн грн. Проте на житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток вони, хоч і неістотно, але зменшилися. Зазначені статті за обсягом фінансування є найменшими порівняно з іншими напрямками бюджетних коштів, що свідчить про недостатню увагу з боку Уряду до цих питань.

Таблиця 2. Видатки Державного бюджету України за функціональною класифікацією у 2019–2020 рр., млн грн

Показники	2019	2020	Відхилення 2020 р. проти 2019 р. (+, -),%
Усього	1 072 891,5	1288 016,7	+215 125,2
Загальнодержавні функції	168 206,5	163 849,4	-4357,1
у т. ч. обслуговування держборгу	119 247,6	119 718,8	+471,2
Оборона	106 627,7	129 374,1	+22 746,4
Громадський порядок, безпека, судова влада	140 151,2	157 672,5	+17 521,3
Економічна діяльність	72 365,1	168 889,0	+96 523,9
Охорона навколишнього середовища	6316,2	6636,8	+320,6
Житлово-комунальне господарство	108,0	88,5	-19,5
Охорона здоров'я	38 561,6	124 925,3	+86 363,7
Духовний та фізичний розвиток	9967,0	9826,4	-140,6
Освіта	51 657,6	52 857,3	+1199,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	218 628,6	322 720,3	+104 091,7
у т. ч. соціальний захист пенсіонерів	182 270,1	202 280,4	+20 010,3
Міжбюджетні трансферти	260 302,0	160 177,1	-100 124,9

Складено за: Видатки Державного бюджету України / Мінфін. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020>.

Так, житлово-комунальне господарство України залишається у критичному стані, підтвердженням чого є постійні пориви теплових мереж, особливо в зимовий період. Це унеможлиблює отримання нашими громадянами того рівня послуг, як, наприклад, у нашого найближчого сусіда Польщі або в інших країнах ЄС. Обсяг спрямованих у 2019–2020 рр. на цю важливу галузь бюджетних коштів не дає підстав сподіватися на швидке системне реформування й оновлення мереж і обладнання, а також можливостей для комплексного маневру, навіть виконання так званих точкових ремонтів у сфері ЖКГ.

У 2020 р. фінансування загальнодержавних функцій зменшилося на 4357,1 млн грн, водночас зросли видатки на обслуговування державного боргу – на 471,2 млн грн проти 2019 р. З цього приводу можемо лише наголосити, що обслуговування державного боргу відволікає фінансові ресурси від реального сектору економіки, не дає можливості інвестувати у стратегічно важливі галузі, об'єкти. На наш погляд, варто ще більше скоротити загальнодержавні функції через забюрократизований, негнучкий державний апарат та його низькі ефективність і результативність.

Істотно зменшилася складова міжбюджетних трансфертів із державного бюджету місцевим бюджетам, що пояснюється утворенням об'єднаних територіальних громад та переданням чималої частини доходів на місцевий рівень у рамках нинішньої реформи бюджетної децентралізації. Так, за 2020 р. із державного бюджету до місцевих бюджетів перераховано трансфертів на загальну суму 161 млрд грн, у т. ч. із загального фонду – 136,6 млрд грн, із яких субвенції соціального захисту – 27,5 млрд грн, медичної субвенції – 14,6 млрд, освітньої субвенції – 81,2 млрд, базової дотації для забезпечення зміцнення податкової спроможності місцевих бюджетів – 13,3 млрд грн. Завершення у 2020 р. процесу формування адміністративно-територіального устрою базового й районного рівнів забезпечило реалізацію одного із ключових напрямів реформи міжбюджетних відносин – створення дворівневої системи взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами. Таким чином, з 1 січня 2021 р. у результаті укрупнення районів і територіальних громад утворилося близько 1,5 тис. місцевих бюджетів, що можуть отримувати безпосередньо з державного бюджету належні їм дотації та субвенції (проти 12 тис. місцевих бюджетів у 2015 р., із котрих прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом мали лише близько 700 бюджетів) [25].

У загальній структурі видатків значним є фінансування соціального захисту та соціального забезпечення, яке вдвічі перевищує видатки на економічну діяльність. Така перевага свідчить про нарощування обсягів соціального захисту населення. Водночас ми вважаємо, що ці видатки є надто обтяжливими для Державного бюджету України. Адже соціальну підтримку повинні одержувати не всі, а найбільш вразливі, незахищені верстви населення. Неможливо з обмеженим потенціалом держбюджету України досягнути фінансуванням широкі верстви населення та й недоцільно, оскільки, на нашу думку, держава повинна лише підтримувати нужденних, для того щоб вони змогли вийти зі скрутної ситуації і згодом самі розв'язували свої проблеми, а не перекладали

їх на державу. Крім того, великі соціальні видатки не поліпшують якість надання населенню соціальних послуг, навпаки, вони стримують економічний розвиток країни, її перехід на інноваційну модель розвитку.

Найбільш виправданим, на нашу думку, є збільшення видатків на оборону на 22 746,4 млн грн порівняно з 2019 р. Адже в умовах російської агресії необхідно посилювати безпеку й обороноздатність країни, а не фінансувати її за залишковим принципом, як це було раніше. Крім того, наразі доцільно щорічно збільшувати цю статтю витрат, особливо на переозброєння армії, флоту, модернізацію військової техніки, створення нових зразків озброєнь для захисту суверенітету України. Відповідно до Стратегії національної безпеки й Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, щорічне бюджетне фінансування цього сектору має становити щонайменше 5 % ВВП. У 2020 р. на ці потреби було спрямовано 245,8 млрд грн (5,45 % ВВП). До речі, крім Міноборони, до вказаного сектору входять Міністерство внутрішніх справ, Державне космічне агентство, Рада національної безпеки і оборони, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Служба зовнішньої розвідки тощо.

Також, як зазначає О. П. Кириленко, склалася нераціональна структура видатків на оборону, за якої наразі поточні видатки становлять майже 95 %, оплата праці та нарахування на заробітну плату – 43,5 %, а капітальні видатки – лише 3–5 % [11, с. 186]. Між тим класичний оборонний бюджет у країнах НАТО передбачає спрямування від 30 до 50 % коштів на утримання особового складу, 25 % – на операційні витрати, до 10 % – на фінансування оборонних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, від 20 до 30 % – на придбання нових зразків озброєння й техніки [27].

Слушною є думка Л. П. Сідельникової, що за посилення гібридних викликів оборонний бюджет нашої держави має поступово зростати, передбачаючи модернізацію Збройних сил України шляхом закупівлі озброєння та військової техніки; перехід сектору безпеки і оборони на стандарти НАТО; побудову професійної армії як комплексного процесу, в котрому комплектування Збройних сил України за контрактом є лише одним із елементів; підвищення рівня грошово-матеріального забезпечення й соціального захисту військовослужбовців [16].

Аналіз виконання державного бюджету 2020 р. показав, що воно здійснювалося в умовах незастосування окремих обмежувальних норм Бюджетного кодексу України, зокрема щодо рівня дефіциту державного бюджету, надання державних гарантій, загального обсягу державного та гарантованого державою боргу, зміни Урядом бюджетних призначень головним розпорядникам бюджетних коштів тощо. План доходів державного бюджету у 2020 р. перевиконано на 8,7 млрд грн, або на 0,8 %, за рахунок загального фонду, доходи якого більші за планові на 18,9 млрд грн, або на 2,2 %. Прорахунки та недоліки планування доходів при складанні проекту закону про державний бюджет і внесенні змін до нього спричинили як перевиконання, так і невиконання плану окремих платежів. Видатків держ-

бюджету проведено на 67,5 млрд грн, або на 5 %, менше, ніж планувалося. При цьому абсолютні й відносні показники невиконання плану видатків у 2020 р. є найвищими з 2015 р. [26].

Серед низки проблем виконання Державного бюджету України, які властиві не лише 2020 р., а є системними, варто згадати майже щорічне несвоечасне ухвалення Урядом рішень про розподіл коштів субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам, а також незатвердження у визначені терміни порядку використання бюджетних коштів. Хронічним недоліком виконання держбюджету є також освоєння бюджетних коштів у листопаді – грудні [23, с. 14].

Бюджетні порушення повторюються з року в рік. Особливо якщо взяти до уваги той факт, що не всі розпорядники бюджетних коштів, а також передбачені бюджетом заходи та видатки бюджету охоплені аудитом. До того ж немає 100-відсоткової гарантії, що кожне порушення чи зловживання у сфері управління й використання бюджетних коштів виявлене аудитором під час проведення ними контрольних заходів. Можна з упевненістю зауважити, що реальний масштаб порушень у бюджетній системі країни в рази більший, ніж відображений у офіційних звітах. Зазначена системна проблема, що роками призводить до дестабілізації фінансово-бюджетної системи країни, потребує негайного втручання Уряду.

З огляду на те, що у 2020 р. 26,2 млрд грн (у 2019 р. – 49,7 млрд грн) використано незаконно й неефективно, постає логічне запитання: куди спрямовуються бюджетні видатки? Як у таких умовах поліпшити соціально-економічний стан, підвищити рівень соціальних стандартів, якість життя громадян, надати населенню належний обсяг суспільних благ, забезпечити стале економічне зростання? Для того щоб ситуація змінилася й Україна вийшла на нову траєкторію економічного зростання, необхідно поліпшити бюджетне планування, оскільки, як свідчать результати дослідження, це є однією із проблем виконання Державного бюджету України.

Варто зауважити, що з 10 січня 2019 р., із внесенням змін до Бюджетного кодексу України відповідно до Закону України “Про затвердження середньострокового бюджетного планування в Україні” від 06.12.2018 № 2646-VII [28], у нашій країні запроваджено середньострокове бюджетне планування. Середньостроковий бюджетний період включає плановий та наступні за плановим два бюджетних періоди. Замість однорічних Основних напрямів бюджетної політики запроваджено середньострокову Бюджетну декларацію як документ стратегічного планування, котрий визначає бюджетну політику на три наступних роки. Проте у 2019 р. Уряд не вносив до Верховної Ради України проект Бюджетної декларації на 2020–2022 роки, а в 2020 р. у зв’язку з пандемією COVID-19 узагалі призупинив складання декларації на 2021–2023 роки. Лише 31 травня 2021 р. було вперше схвалено Бюджетну декларацію на 2022–2024 роки. Зрозуміло, що такі підходи негативно впливають як на формування та застосування дієвих методів середньострокового бюджетного планування, так і на ефективність виконання бюджету.

Для забезпечення економічного зростання необхідно щороку готувати збалансований бюджет, тобто такий, де видатки відповідають доходам. Важливо, щоб економіка країни не падала (–4 % ВВП у 2020 р.), а зростала не на 3–4 % за рік, а мінімум на 8–9 %. Необхідно істотно підвищити ефективність і результативність бюджетної політики. Оскільки в нинішніх умовах не варто розраховувати на приплив іноземних інвестицій, натомість потрібно вдало використовувати бюджетні видатки як інструмент економічного зростання. Необхідно щорічно вдосконалювати бюджетний процес, посилювати відповідальність усіх його учасників за ефективність проходження кожної його стадії, а також стимулювати розпорядників бюджетних коштів до якісного виконання покладених на них функцій, не допускати незаконного, нецільового, неефективного використання ними бюджетних коштів.

Окрім того, на нашу думку, настав час відкоригувати або змінити парадигму контролю. Адже при здійсненні контрольно-аналітичних заходів аудитори фактично лише констатують факт бюджетного порушення, й контроль не може виконувати свою основну функцію – сприяти ефективності державного управління. Таким чином, практично втрачаються заходи впливу на порушників бюджетного законодавства, оскільки бюджетні кошти фактично “освоєні” – зведено неякісну будівлю (житловий будинок, амбулаторію тощо), відремонтовано дорогу чи мостову переправу з порушенням будівельних, технологічних норм, закуплено дороге зарубіжне, наприклад, медичне обладнання, котре іноді роками стоїть під відкритим небом. І подібних прикладів можна навести безліч. За цих обставин, на наше переконання, втрачається регуляторна функція системи контролю. Щорічні обсяги бюджетних порушень на мільярди гривень свідчать про те, що держава зазнає чималих збитків і втрат. Для виправлення ситуації необхідно в наступних бюджетних періодах спланувати бюджетні видатки на прорахунки й недоліки, допущені в попередні роки. А це одразу збільшує навантаження на державний бюджет, відволікає фінансові ресурси країни від пріоритетних завдань розвитку національної економіки, соціальної сфери, здорожчує вартість будівництва, складання проектно-кошторисної документації тощо.

Постає логічне запитання: яка користь суспільству від того, що встановлюються тільки факти порушень? Суспільство очікує від Уряду, органів центральної, місцевої влади, всіх учасників бюджетного процесу не лише об’єктивних звітів, а вагомого результату, тобто надання якісних соціальних послуг, суспільних благ (наприклад, у вигляді європейських доріг, мостів, транспортних розв’язок, сучасних шкіл, дитячих садочків), істотного підвищення обороноздатності країни, кардинального вирішення проблем із побутовими відходами, поліпшення стану довкілля тощо.

До того ж, згідно зі ст. 1 Лімської декларації керівних принципів контролю, контроль не є самоціллю, а невід’ємною частиною системи регулювання, метою якої є встановлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності й економії використання

матеріальних ресурсів на ранній стадії, щоб мати можливість застосувати коригуючі заходи, притягнути винних до відповідальності, отримати компенсацію за завдані збитки або вжити певних заходів з недопущення або скорочення таких порушень у майбутньому [29]. Тобто основне завдання контролю – запобігати можливим порушенням, сприяти ефективному функціонуванню всієї системи державного управління.

Усунення цієї проблеми ми пов'язуємо з діджиталізацією країни. Необхідно зробити так, щоб органи державного фінансового контролю працювали на випередження, запобігали порушенням, відстежували в режимі онлайн рух бюджетних коштів від головного розпорядника бюджетних коштів до їх одержувача, кожний захід, бюджетну програму – від розподілу коштів до ефективного використання фінансових ресурсів країни. Водночас кожен головний розпорядник, розпорядник нижчого рівня чи одержувач бюджетних коштів повинен бути зацікавлений та прагнути раціонально й ефективно використати призначені бюджетні асигнування, щоб досягти мети бюджетної програми, виконати поставлені перед ним стратегічні завдання з розвитку підприємства, місцевості, регіону на користь людям і країні.

Як показує міжнародний досвід, різні країни послуговуються науково обґрунтованими методами, дієвими й адекватними механізмами забезпечення ефективності системи управління державними фінансами, що відповідають національним інтересам та побудовані зазвичай на таких чотирьох основних принципах: 1) чіткість функцій і обов'язків, що стосується визначення структури та функцій органів державного управління, а також відносин між ними й економікою; 2) доступність надання повної інформації суспільству, що підкреслює важливість подання об'єктивних звітів у передбачені законом терміни; 3) прозорість підготовки проекту держбюджету, його виконання та подання звітності, що визначає тип відкритої інформації про ефективність проходження стадій бюджетного процесу; 4) гарантія об'єктивності, котра тісно пов'язана з якістю відображення бюджетних даних у звітах та інших інформаційних матеріалах та визначає, наскільки ефективно працюють контролюючі органи (наприклад, Держаудитслужба, Рахункова палата) для надання неупередженої, об'єктивної інформації суспільству, а також наскільки дієвою є їхня допомога Уряду в забезпеченні ефективності системи державного управління.

Дотримання цих основних принципів впливатиме не лише на якість виконання Державного бюджету України, дієвість управління фінансовими ресурсами держави, а й загалом відображатиме ефективність роботи всього державного апарату, стан функціонування бюджетно-фінансової системи, сприятиме формуванню реальних макропоказників, якісному бюджетному плануванню, досягненню вагомих результатів соціально-економічного розвитку країни, підвищенню добробуту населення.

Варто звернути увагу й на те, що Міжнародний валютний фонд і Світовий банк у своїх рекомендаціях щодо ефективного управління видатками дер-

жави наголошують не на зменшенні чи оптимізації обсягів видатків, а навпаки, на консолідації бюджетного процесу, повноцінному впровадженні програмно-цільового методу бюджетування, побудові справедливої й ефективної системи міжбюджетних відносин, забезпеченні стабільності та довгострокової стійкості і прозорості бюджету.

Сучасні економічні реалії вимагають застосування обґрунтованих принципів, виважених форм і методів перерозподілу видатків між рівнями бюджетної системи задля підвищення ефективності виконання державою своїх функцій та завдань, зокрема динамічного соціально-економічного розвитку країни і зростання добробуту її населення. При цьому структура видатків має віддзеркалювати стратегію трансформації економічних відносин та базуватися на оцінці впливу державних рішень на майбутній розвиток країни [2].

Ефективне прогнозування та планування видатків бюджету має будуватися на відповідних методах, підходах і принципах, зокрема єдності бюджетів усіх рівнів, цілісності й узгодженості показників, обґрунтованості розрахунків та збалансованості складових бюджетної системи. Головні розпорядники бюджетних коштів при формуванні прогнозних макропоказників повинні враховувати пріоритети галузі, що входять до сфери їхнього управління, та дотримуватись одного з базових принципів бюджетної системи – ефективності й результативності використання бюджетних коштів.

За результатами проведеного дослідження доходимо таких висновків. Протягом останнього десятиліття Державний бюджет України виконується з дефіцитом, і це явище є хронічним. Так, у 2020 р. дефіцит бюджету був найбільшим за останніх 10 років та становив понад 217 млрд грн, або 5,18 % ВВП (подібна ситуація спостерігалась у 2010 р., коли він дорівнював 5,94 % ВВП; високий показник дефіциту зафіксовано також у 2013 і 2014 рр. – 4,45 та 4,98 % ВВП відповідно). Варто зауважити, що Державний бюджет України на 2021 р. теж має дефіцит у розмірі 5,5 % ВВП.

Істотний дефіцит бюджету призводить до руху за борговою спіраллю. Для виконання бюджету Уряд запозичив у 2020 р. 640 млрд грн, і залучати кошти на прийнятних умовах стає дедалі складніше. Ненадходження передбачених коштів призводило до несвоєчасного проведення видатків. Окрім того, незастосування обмежувальних норм Бюджетного кодексу України щодо боргу погіршує основні показники її боргової безпеки. Зокрема, за 2020 р. загальний обсяг державного і гарантованого державного боргу збільшився на 28 %, до 2,5 трлн грн. На його обслуговування й погашення спрямовано 512 млрд грн. Обслуговування державного боргу відволікає фінансові ресурси від реального сектору економіки, не дає можливості інвестувати у стратегічно важливі галузі та об'єкти.

Вплив пандемії COVID-19 став однією із причин значного дефіциту державного бюджету у 2020 р. Крім того, через незбалансованість бюджету Уряд щорічно змушений здійснювати запозичення для покриття дефіциту.

На підставі аналізу видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією визначено пріоритети, а також встановлено, що найменший обсяг бюджетних видатків спрямовується на житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток; обґрунтовано зростають видатки на безпеку й оборону, що є виправданим в умовах російської агресії. Хоча статті витрат на оборону необхідно переглянути в бік збільшення, зосередившись передусім на переозброєнні армії, флоту, модернізації військової техніки, створенні нових зразків озброєнь для захисту суверенітету країни.

В умовах екзогенних та ендегенних впливів, обмеженості бюджетних коштів учасники бюджетного процесу повинні не розпорошували надані їм бюджетні асигнування, а навпаки, зосереджувати їх на “точках зростання” економіки, тоді бюджетний дефіцит буде виправданий, а в майбутньому зменшений.

Кабінету Міністрів України, головним розпорядникам бюджетних коштів, розпорядникам нижчого рівня та одержувачам необхідно навчитися використовувати бюджетні видатки як надійний інструмент економічного зростання, щоб вони сприяли розбудові соціальної інфраструктури, підвищенню рівня зайнятості, формували основу стійкої динаміки соціально-економічного розвитку, інвестиційної привабливості країни.

Список використаних джерел

1. Фінансова глобалізація і євроінтеграція / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко ; ДННУ “Академія фінансового управління”. Київ, 2015. 496 с.
2. Богомоллова Н. І. Проблеми формування системи видатків державного бюджету. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=922>.
3. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України. Київ : Центр навч. л-ри, 2004. 606 с.
4. Геєць В. М. Пріоритети соціально-економічного розвитку України та роль бюджетної стратегії в їх реалізації. *Наукові праці НДФІ*. 2006. №. 2. С. 3–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2006_2_2.
5. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. 447 с.
6. Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2016. 496 с.
7. Управління державними фінансами: фіскальні правила, ризики, міжнародні стандарти / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2019. 496 с.
8. Gasanov S. Structural policy and public finance under institutional uncertainty. *Finance of Ukraine*. 2017. № 3. С. 7–18. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2017.03.007>.
9. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Наднаціональні фіскальні правила та координація бюджетної політики в Європейському Союзі. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 37–55. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.03.037>.
10. Захожай К. В. Роль, функції та завдання Державного бюджету України в сучасному суспільно-економічному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 15–22. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5738&i=2>.
11. Кириленко О. П. Сучасні тенденції видатків на оборону з Державного бюджету України. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 179–188. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1254/1257>.

12. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання. Київ : Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2020. 438 с.
13. Лютий І., Юрчук О. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 1. С. 10–16.
14. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми і перспективи розвитку : монографія ; за заг. ред. В. М. Опаріна, В. М. Федосова. Київ : КНЕУ. 2016. 695 с.
15. Савицька С. І. Аналіз впливу пандемії коронавірусу на надходження до державного бюджету України. *Modern Economics*. 2020. № 21. С. 187–191. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-29](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-29).
16. Сідельникова Л. П., Рудик С. О. Концептуальні засади сутності видатків державного бюджету на оборону. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-45>.
17. Слободянюк Н. О., Шикор К. І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 554–558. URL: <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2829-slobodyanyuk-n-o-shikor-k-i-problemni-pitannya-formuvannya-dokhidnojichastini-byudzhetu-suchasni-realiji>.
18. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2017. 448 с.
19. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави. Київ : ЦУЛ, 2007. 192 с.
20. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ : КНТЕУ, 2021. 532 с.
21. Про Державний бюджет України на 2020 рік : закон України від 14.11.2019 № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.
22. Валерій Пацкан: Проблеми з виконанням держбюджету-2020 зумовлені не-якісним плануванням та епідемією COVID-19 / Рахункова палата. 2021. 18 черв. URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1131>.
23. Звіт Рахункової палати України за 2020 рік / Рахункова палата. 2021. URL: <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1083>.
24. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
25. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. *Урядовий кур'єр*. 2021. 26 лют. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2021/>.
26. Висновки про результати аналізу річного звіту про виконання Закону України “Про Державний бюджет України на 2020 рік” : затв. рішенням Рахункової палати від 08.04.2021 № 7 – 1. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf.
27. Аналіз видатків сектору оборони в Україні: 2006–2016 роки / Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. Київ, 2017. 35 с.
28. Про затвердження середньострокового бюджетного планування в Україні : закон України від 06.12.2018 № 2646-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text>.
29. The Lima Declaration : INTOSAI principles are issued by the International Organisation of Supreme Audit Institutions, INTOSAI, as part of the INTOSAI Framework of Professional Pronouncements / INTOSAI. 1977. URL: https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/INT_P_1_u_P_10/INTOSAI_P_1_en_2019.pdf.

References

1. Bilorus, O. H., & Iefymenko, T. I. (Eds.). (2015). *Financial globalization and European integration*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
2. Bohomolova, N. I. (2012). Problems of systems fi scal expenditures. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=922> [in Ukrainian].

3. Vasylyk, O. D., & Pavliuk, K. V. (2004). *Public finances of Ukraine*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
4. Heyets, V. M. (2006). Priorities of socio-economic development of Ukraine and the role of budget strategy in their implementation. *RFI Scientific Papers*, 2, 3–6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2006_2_2 [in Ukrainian].
5. Iefymenko, T. (2016). *Fiscal and Monetary Security of National Economy*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
6. Iefymenko, T. I. (Ed.). *Current problems of public finance management system development: European integration context*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
7. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2019). *Public finance management: fiscal rules, risks, international standards*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
8. Gasanov, S. (2017). Structural policy and public finance under institutional uncertainty. *Finance of Ukraine*, 3, 7–18. DOI: 10.33763/finukr2017.03.007.
9. Gasanov, S., Kudrjashov, V., & Balakin, R. (2019). Supranational fiscal rules and coordination of budgetary policy in the European Union. *Finance of Ukraine*, 3, 37–55. DOI: 10.33763/finukr2019.03.037 [in Ukrainian].
10. Zakhochay, K. (2017). Role, functions and objectives of the state budget of Ukraine in the modern social and economic space. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 20, 19–22. Retrieved from <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5738&i=2> [in Ukrainian].
11. Kyrylenko, O. (2019). Modern tendency of defense expenditures from the State Budget of Ukraine. *World of Finance*, 3 (60), 179–188. Retrieved from <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1254/1257> [in Ukrainian].
12. Lunina, I. O. (2020). *Public finance in macroeconomic growth policy*. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
13. Liutyi, I., & Yurchuk, O. (2011). Financial and economic crisis of 2008–2010: some factors and lessons. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 1, 10–16 [in Ukrainian].
14. Oparin, V. M., & Fedosov, V. M. (Eds.). (2016). *Financial infrastructure of Ukraine: state, problems and prospects of development*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
15. Savitska, S. & Fugelo, P. (2020). Analysis of the Influence of the Coronavirus Pandemic on Arrivals in the State Budget of Ukraine. *Modern Economics*, 21, 187–191. DOI: 10.31521/modecon.V21(2020)-29 [in Ukrainian].
16. Sidelnikova, L., & Rudyk, S. (2021). Conceptual principles of the essence of the state budget expenditure on defense. *Economy and Society*, 28. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-28-45 [in Ukrainian].
17. Slobodianiuk, N. O., & Shykor, K. I. (2017). Problematic issues of forming the revenue side of the budget: modern realities. *Global and National Problems of Economy*, 15, 554–558. Retrieved from <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2829-slobodyanyuk-n-o-shikor-k-i-problemni-pitannya-formuvannya-dokhidnoji-chastini-byudzhetu-suchasni-realiji> [in Ukrainian].
18. Sokolovska, A. M. (2017). *Tax harmonization in Ukraine in the context of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
19. Sukhorukov, A. I., & Ladiuk, O. D. (2007). *Financial security of the state*. Kyiv: TSUL [in Ukrainian].
20. Chuhunov, I. Ya. (2021). *Budget strategy of social development*. Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
21. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *About the State Budget of Ukraine for 2020* (Act No. 294-IX, November 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> [in Ukrainian].
22. Accounting Chamber of Ukraine. (2021, June 18). *Valerii Patskan: Problems with the implementation of the 2020 state budget are caused by poor planning and the COVID-19 epidemic*. Retrieved from <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1131> [in Ukrainian].

23. Accounting Chamber of Ukraine. (2021). *Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2020*. Retrieved from <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1083>.

24. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Act No. 254k/96-VR, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

25. Ministry of Finance of Ukraine. (2021, February 26). Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2020. *Government courier*. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2021/> [in Ukrainian].

26. Accounting Chamber of Ukraine. (2021). *Conclusions on the results of the analysis of the annual report on the implementation of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2020"* (Decision No. 7 – 1, April 8). Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf [in Ukrainian].

27. Office of Financial and Economic Analysis in the Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Analysis of Defense Sector Expenditures in Ukraine: 2006–2016*. Kyiv [in Ukrainian].

28. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *On approval of medium-term budget planning in Ukraine* (Act. No. 2646-VII, December 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text> [in Ukrainian].

29. INTOSAI. (1977). *The Lima Declaration* (INTOSAI principles are issued by the International Organisation of Supreme Audit Institutions, INTOSAI, as part of the INTOSAI Framework of Professional Pronouncements). Retrieved from https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/INT_P_1_u_P_10/INTOSAI_P_1_en_2019.pdf.